

JERZY LODOWSKI

PRACE WYKOPALISKOWE NA TERENIE
WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ OSADY KOŁO CZELADZI WIELKIEJ,
POW. GÓRA, W 1964 ROKU

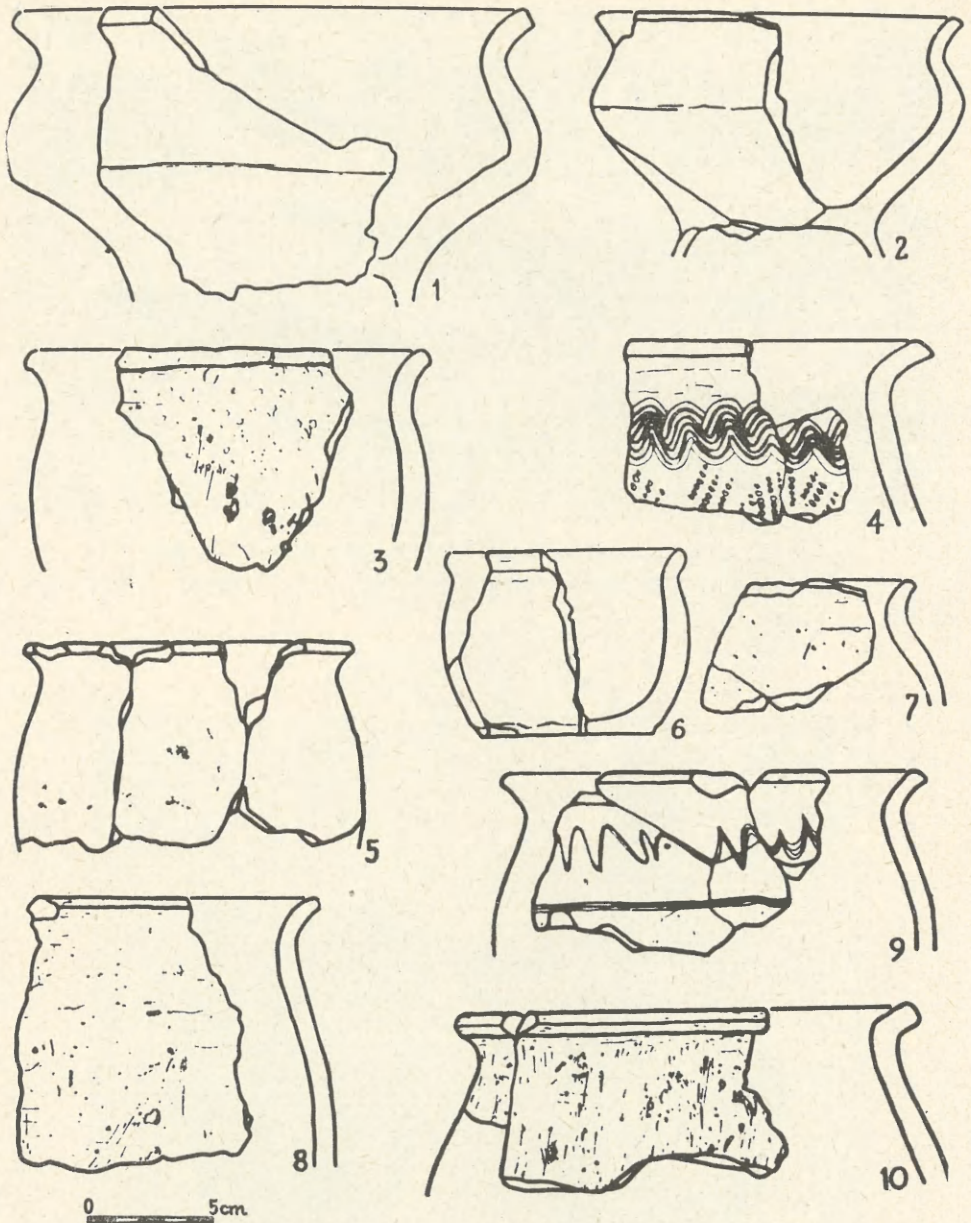
Badania wykopaliskowe na terenie wczesnośredniowiecznej osady koło Czeladzi Wielkiej w 1964 r. były kontynuacją prac prowadzonych na tym stanowisku w latach ubiegłych¹. W lipcu br. przebadano obszar 200 m², obejmujący północno-wschodnią część rozległej kępy zajętej przez osadnictwo. Stratygrafia przebadanego obszaru jest podobna jak na odcinku przekopanym w roku ubiegłym, z tym że warstwa I zalegająca pod warstwą orną jest cieńsza. Grubość jej w żadnym miejscu nie przekracza 30 cm, a poziom calca, mierzony od współczesnej powierzchni, znajduje się przeciętnie na głębokości 50 cm.

Wydzielona przez nas warstwa I różni się nieco od ornej konsystencją (próchnica bardziej sypka) i ciemniejszym zabarwieniem na skutek domieszki spalinizny. Z warstwy tej wydobyto liczny i dość różnorodny ruchomy materiał zabytkowy. Prócz ceramiki znaleziono w niej nożyce żelazne, gwoździe, fragmenty noży, grudy żuźla, rylce kościane, przęśliki i osełki kamienne. Ciekawym znaleziskiem jest odkrycie w uszkodzonym naczyniu glinianym na arze 23, dz. B, 3 całych rylców i 3 fragmentów wykonanych z poroża i kości (ryc. 2). Na głębokości około 30 cm, na styku warstwy I i ornej odsłonięto skupisko kamieni ułożonych w wydłużony owal, o wymiarach około 2 × 0,6 m. Funkcję tego obiektu trudno określić, ponieważ w próchnicy między kamieniami wystąpiły jedynie drobne ułamki naczyń glinianych. Uwzględniając bliskie sąsiedztwo cmentarzyska szkieletowego (około 25 m) oraz kształt obiektu przypominający swą sylwetą jamę grobową przyjąć można, że jest to pozostałość po zniszczonym grobie.

Ceramika z warstwy ornej i I jest bardzo zróżnicowana i pochodzi z różnych faz okresu wczesnośredniowiecznego. Obok form naczyń typologicznie wczesnych, lepionych ręcznie, nie noszących śladów obtaczania, występują fragmenty naczyń starannie obtaczanych, o rozwiniętych krawędziach wylewu, zdobionych najczęściej dookolnymi rowkami. Z warstwy ornej na specjalną uwagę zasługują naczynia o wygładzonych ściankach, wykonane z gliny silnie schudzonej, nawiązujące do form z okresu rzymskiego (ryc. 1: 1—2).

U spągu warstwy I sygnalizowane były przez intensywnie czarne zabarwienie próchnicy i zgrupowanie skorup niektóre obiekty nieruchome. W żadnym wypadku nie udało się jednak na tym poziomie uchwycić całkowitego zarysu obiektu. Stały

¹ J. Lodowski, Z. Trudzik, *Sprawozdanie z badań osady i cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Czeladzi Wielkiej, pow. Góra, w latach 1958—1960 i 1962*, „Spraw. Arch.”, t. 16: 1964, s. 260—266.

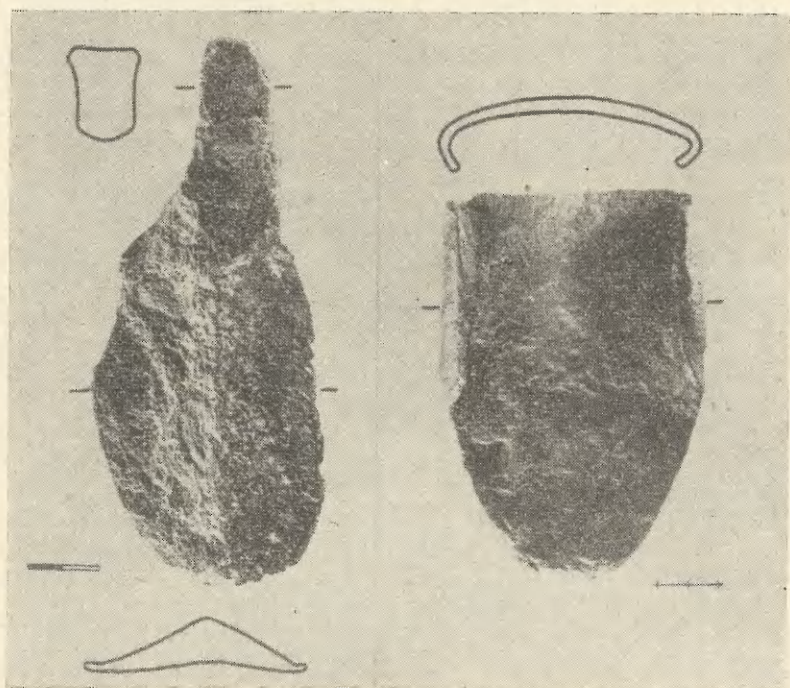

Ryc. 1. Czeladź Wielka, pow. Góra. Ceramika:

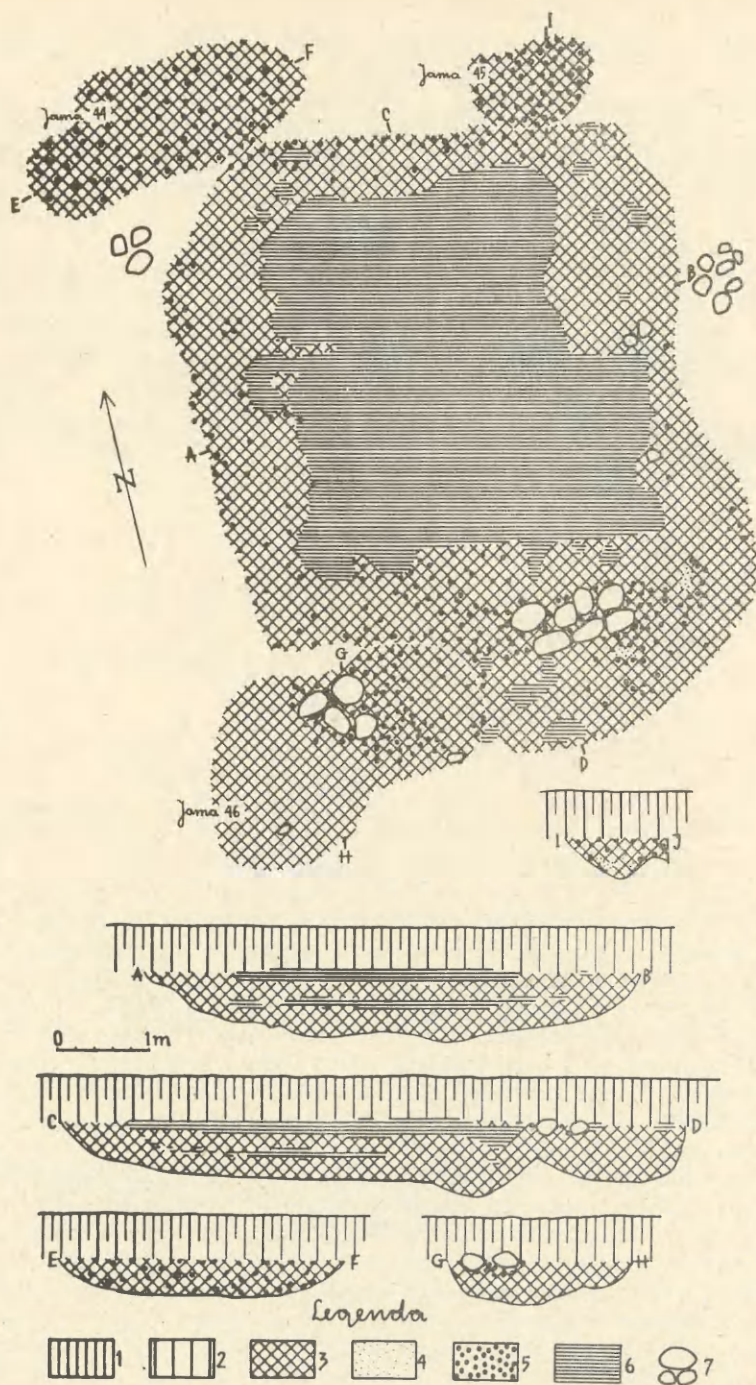
1-2 warstwa orna; 3-4, 7 - jama 36; 5-6 - jama 38; 9 - jama 37; 8, 10 - jama 39

Ryc. 2. Czeladź Wielka, pow. Góra. Rylce z poroża i kości
Znalezione w jednym naczyniu na arze XXIII, dz. B, na głębokości 35 cm

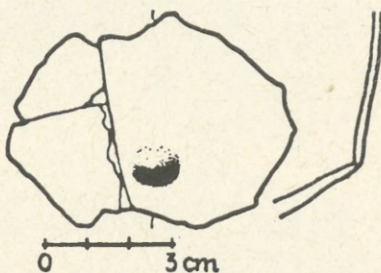
Ryc. 3. Czeladź Wielka, pow. Góra. Radlice żelazne z jamy 41A

Ryc. 4. Czeladź Wielka, pow. Góra. Dom (?) z przyległymi jamami:
 1 — warstwa orna; 2 — warstwa kulturowa I; 3 — próchnica; 4 —
 piasek; 5 — węgle drzewne; 6 — glina; 7 — kamienie

się one czytelne dopiero na tle calca (żółty piasek). W sumie w br. odsłonięto ich piętnaście.

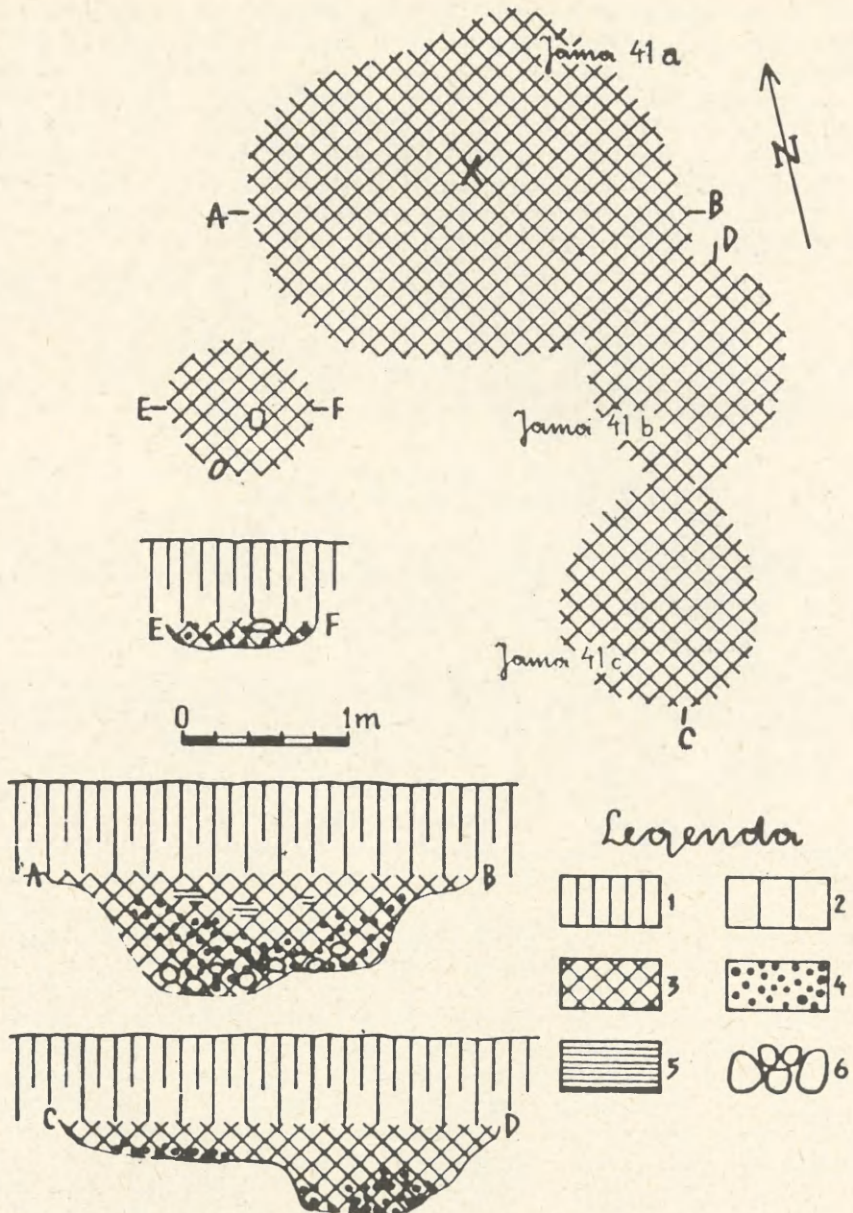
Na szczególną uwagę ze względu na swą zawartość zasługuje jama 41 i dom (?) 6. Jama 41 początkowo zarysowała się jako jeden duży obiekt o średnicy kilkunastometrowej. Po zdjęciu 10-centymetrowej warstewki wyodrębniły się 3 mniejsze jamy, które oznaczono jako 41A, 41B i 41C (ryc. 6). W jamie 41A prócz ceramiki znaleziono 2 radlice żelazne, 2 rylce kościane, fragment rurki glinianej (dysza dymarki?) i żelazny kabłąk od wiadra. Radlice znalezione zostały w górnej części zasypiska, na które składała się przepalona gleba próchniczna z dużą zawartością węgla drzewnych. Jedna z radliczek zaopatrzona w tuleję (ryc. 3: 2) reprezentuje najmniejszy okaz tego narzędzia wśród znanych dotąd z obszaru Śląska. Długość jej wynosi 12,8 cm, szerokość 7,5 cm. Druga radliczka nie posiada analogii w materiale z terenu Polski (ryc. 3: 1). Pełny jej kształt zbliżony jest do części pracującej radlic łopatkowych, nie posiada jednak, jak znane okazy tych ostatnich, wyodrębnionego długiego trzonka. Chronologię jamy 41A, podobnie jak przyległych, zamykamy wstępnie na podstawie ceramiki w ramach XI—XII w.

Ryc. 5. Czeladź Wielka, pow. Góra.
Fragment naczynia szklanego z domu (?) 6

Dom (?) 6, w rzucie poziomym zbliżony do prostokąta (5 × 4,5 m), o zaokrąglonych narożach, zagłębiony był w calca do głębokości 0,5 m. Jego chronologię wiążemy z XII—XIII w. W obiekcie tym widoczne są wyraźnie przynajmniej dwa poziomy użytkowania, stratygraficznie zaznaczone w pionie dwoma glinianymi klepiskami na różnych głębokościach (ryc. 4). Nie zaobserwowano natomiast czytelnego paleniska, aczkolwiek na powierzchni wypełniska domu znajdowało się kilka przepalonych kamieni i węgle drzewne. W wypełnisku wystąpiła też ceramika, rylce kościane i rogowy oraz gwoździe żelazne. W górnym klepisku znaleziono fragment naczynia szklanego (ryc. 5).

Z 15 obiektów nieruchomych zbadanych w 1964 r. jedynie 4 zawierają zespoły ceramiki, na podstawie których odnosimy je do starszych faz osady z wieków VI—VIII. Ślady zajęcia przez osadnictwo piaszczystej kępy nadbaryckiej już w VI wieku w świetle badań z 1963 r. nie nasuwają większych wątpliwości. Czytelny jest również w materiale końcowy okres opuszczenia tego miejsca przez ludność. Nastąpiło to dopiero w końcu XIII lub w pierwszej połowie XIV w. Sugerowana przez nas przerwa w osadnictwie około IX w., dla której (na odcinku zbadanym w latach 1958—1960) podstawową przesłanką obok materiału ceramicznego była kilkunastocentymetrowa warstewka, oddzielająca w pionie niektóre obiekty z dwu różnych faz osady, nie znalazła odpowiednika w stratygrafii obszaru przebadanego w ostatnich sezonach wykopaliskowych. Zgromadzony dotychczas materiał daje

Ryc. 6. Czeladź Wielka, pow. Góra. Jamy 41A, 41B i 41C (X — miejsce znalezienia radlic):

1 — warstwa orna; 2 — warstwa kulturowa I; 3 — próchnica; 4 — węgle drzewne
5 — glina; 6 — kamienie

podstawę do stwierdzenia, że osadnictwo na wzgórzu istniało przez cały okres wczesnośredniowieczny. Osada natomiast w pewnych odcinkach czasu mogła się jedynie nieznacznie przesuwać na obszarze ograniczonym wysoczyzną wydmy. Dynamiczny rozwój osady, wyrażający się zarówno w ilości materiału, jak i jej przestrzennym rozwoju, następuje w końcu X lub w początkach XI w. Rozwój jej związany jest zapewne z powstaniem w pobliżu grodu książęcego w Sądowelu, którego organiczną częścią staje się obecnie osada. Przyczyny jej upadku należy wiązać również z grodem, który funkcję kasztelanii traci na rzecz pobliskiego Wąsosza w końcu XIII w., a zrujnowany zostaje ostatecznie w 1319 r.²

*Zakład Archeologii Śląska IHKM PAN
we Wrocławiu*

JERZY LODOWSKI

EXCAVATIONS ON AN EARLY MEDIEVAL HABITATION SITE NEAR CZELADŹ
WIELKA, DISTR. GÓRA, IN 1964

The excavations started on the site in 1958 continued in the 1964 season. The explored area covering over 200 square m has produced 15 features. Pit 41 and house (?) 6 merit attention on account of their content.

In addition to pottery and animal bones, pit 41 assigned to the 11th—12th centuries comprised two small iron ards (fig. 3).

The ground-plan of house (?) 6 was roughly rectangular and measured 5 by 4,5 m. Its filling showed two occupation levels marked in vertical section by two clay floors. Apart from pottery of the 12th—13th centuries the upper floor has yielded a fragmentary glass vessel.

² H. Schuch, *Die Kastellanei Sandewalde u. ihre Germanisierung*, „Ztschr. f. Gesch. Schles.“, t. 14: 1879, s. 486 i nn.